

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.33>**DZIAŁALNOŚĆ SĄDU W DOWODACH W POSTĘPOWANIU KARNYM****Anna Protsenko***aspirant Narodowego Centrum Naukowego**„Instytut Ekspertyz Sądowych imienia Zasłużonego Profesora M.S. Bokariusa” (Charków, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-1714-2449

e-mail: annatoropenko@ukr.net

Adnotacja. W artykule omówiono rolę sądu w dowodach w postępowaniach karnych w warunkach procesu konkurencyjnego. Na podstawie analizy opinii prawników autor zauważa, że sąd w celu ustalenia wszystkich okoliczności wykroczenia karnego jest uczestnikiem tworzenia dowodów. Sąd w pewnych okolicznościach z własnej inicjatywy ma prawo i obowiązek podjęcia działań w celu uzyskania nowych i weryfikacji dostępnych dowodów w celu przewyciężenia wątpliwości, zdobycia wiarygodnej wiedzy niezbędnej do podjęcia uzasadnionej decyzji. Działalność sądu w dowodzie dzieli się na imperatywną, która obejmuje czynności obowiązkowe przewidziane w ustawie oraz dyspozytywną, gdy czynności prowadzone są według uznania sądu. Działalność dyspozytywna może być bierna lub czynna, która odbywa się z inicjatywy sądu i ma na celu tworzenie nowych dowodów.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, sąd, dowód, czynności nakazowe, czynności dyspozycyjne, czynności sądowe.

COURT ACTIVITY IN PROVING IN CRIMINAL PROCEEDINGS**Anna Protsenko***Postgraduate Student**National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius**Forensic Science Institute» (Kharkiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-1714-2449

e-mail: annatoropenko@ukr.net

Abstract. The article considers the role of the court in proving in criminal proceedings in an adversarial process. Based on the analysis of lawyers' opinions, the author emphasizes that the court in order to establish all the circumstances of the criminal offense is a participant in the formation of evidence. The court, under certain circumstances, on its own initiative, has the right and is obliged to take measures to obtain new and verify the available evidence in order to overcome doubts, to obtain reliable knowledge necessary for making a well-founded decision. The activity of the court in proving is divided into imperative, which includes mandatory actions provided by law, and dispositive, when the actions are carried out at the discretion of the court. Dispositive activity can be passive or active, which is carried out on the initiative of the court and aimed at forming new evidence.

Key words: criminal proceedings, court, proving, imperative activity, dispositive activity, court activity

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДУ У ДОКАЗУВАННІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**Анна Проценко***аспірант Національного наукового центру**«Інститут судових експертиз імені Засл. проф. М.С. Бокариуса» (Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-1714-2449

e-mail: annatoropenko@ukr.net

Анотація. У статті розглянута роль суду у доказуванні в кримінальних провадженнях в умовах змагального процесу. На підставі аналізу думок правників автор наголошує, що суд є учасником формування доказів. Суд за певних обставин з власної ініціативи має право й зобов'язаний вжити заходи для одержання нових та перевірки наявних доказів задля подолання сумніву, набуття достовірного знання, необхідного для ухвалення обґрунтованого рішення. Діяльність суду у доказуванні поділяється на імперативну, що включає обов'язкові дії, передбачені законом, та диспозитивну, коли дії проводяться на власний розсуд суду. Диспозитивна діяльність може бути пасивною або активною, яка здійснюється за ініціативою суду та спрямована на формування нових доказів.

Ключові слова: кримінальне провадження, суд, доказування, імперативна діяльність, диспозитивна діяльність, активність суду

Вступ. Важливою тенденцією правозастосовної практики є посилення змагальних засад у кримінальному судочинстві. Змагальність як засада кримінального провадження згідно зі ст. 22 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) відповідає такій побудові судового процесу, коли функції обвинувачення й захисту відокремлені від функції правосуддя, сторони користуються рівними правами для обстоювання

своїх інтересів, а суд сприяє повному, всебічному й об'єктивному розгляду кримінальної справи, вирішує справу по суті. У процесуальній науці під час аналізу засади змагальності сторін однією з вузлових проблема є питання щодо активності або пасивності суду в процесі доказування обставин кримінального правопорушення. Зазначена проблема щодо ролі суду зумовлена тим, що чинний кримінальний процес багато в чому зберігає риси класичного «змішаного» французького кримінального процесу зразка Кодексу Наполеона 1808 року, який поєднував в собі розшукове досудове провадження (таємне, письмове з повним пануванням офіційного початку і ігноруванням інтересів обвинуваченого) і змагальний судовий розгляд (усне, гласне зі збереженням слідчої активності суду) (Гуценко, 2002: 6).

Питання ролі суду в процесі доказування, уточнення меж реалізації судом дискреційних повноважень, пов'язаних зі збиранням доказів, дотепер є одним з найбільш нагальним та полемічних у судовій практиці та науці кримінально-процесуального права і викликає неоднозначні підходи суддів та науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми пошуку оптимальної моделі правового регулювання доказової діяльності суду на стадії судового розгляду у вітчизняній кримінальній процесуальній науці висвітлено у дослідженнях таких учених, як Ю.П. Алєнін, В.В. Вапнярчук, Ю.М. Грошевий, В.Г. Гончаренко, М.М. Гультай, О.М. Дроздов, І.І. Когутич, В.Я. Корсун, Д.О. Захаров, О.І. Коровайко, О.В. Литвин, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, Ю.М. Мирошніченко, М.А. Погорєцький, В.О. Попелюшко, О.В. Рибалка, Н.П. Сиза, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, В.М. Трофіменков, С.Л. Шаренко, М.І. Шевчук, І.І. Шепітько та інші правники. В літературі висловлено різні, іноді протилежні, точки зору практиків і науковців щодо активності суду в доказуванні у кримінальних провадженнях. Одні процесуалісти вважають за необхідне наділення суду такими повноваженнями, завдяки яким він зможе брати активну участь у доказуванні; інші вчені стверджують про обов'язкову пасивну роль суду, оскільки в змаганні сторін він має бути арбітром, який створює умови для реалізації ними своїх прав і виконання процесуальних обов'язків, нарешті, треті намагаються об'єднати обидві точки зору, вважаючи, що суд повинен бути процесуально активним, але в межах пред'явленого обвинувачення й поданої сторонами сукупності доказів. Розбіжність думок науковців щодо вказаної проблематики вимагає подальшого дослідження.

Метою роботи є аналіз та визначення сутності діяльності суду в кримінальному провадженні, пов'язаною із доказуванням (формуванням доказів).

Основна частина. З розвитком змагальності у кримінальному судочинстві в теорії кримінального судочинства набула широкого поширення думка, згідно з якою на суду, як одному з суб'єктів, що веде кримінальний процес, не лежить обов'язок доказування обставин кримінального правопорушення. Відповідно до неї активність суду у встановленні названих обставин не сумісна із засадою змагальності. Активність суду під час судового слідства, спрямовану на встановлення фактичних обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, розглядається як порушення засади змагальності, оскільки одержані за власною ініціативою суду докази під час судового розгляду справи можуть бути використані або стороною обвинувачення, або ж стороною захисту, що свідчить про схилення суду на один чи другий бік. Тому певними правниками пропонується, що суд повинен вести себе як пасивний рефері сторін звинувачення і захисту, в змагальному процесі не повинен ініціювати отримання нових доказів, оскільки у процесі доказування не може мати особистих інтересів, що відрізняються від інтересів сторін (Лобойко, 2014: 28). Наполягається на пасивній ролі суду в отриманні доказів, і вважають, що він лише забезпечує змагальність і рівноправність сторін в дослідженні доказів, а активність суперечить ідеї «чистої змагальності» (Мєринов, 2006: 35). Вважається, що активність суду в збиранні та перевірці доказів шляхом проведення чи призначення самостійно ініційованих процесуальних, слідчих і судових дій є виявом упередженості та прихильності суду до однієї зі сторін у процесі (Яновська, 2013: 89–90). Підкреслюється, що коли суд за власною ініціативою збирає докази, він стає суб'єктом доказування, отже, є підстава ставити під сумнів його об'єктивність та неупередженість (Луїнін, 2010: 128). На думку вчених, активність суду повинна бути нейтралізована, на нього покладається роль пасивного арбітра, який не має виконувати завдання по встановленню істини у справі, а йому всього лише відводиться роль спостерігача за дотриманням форми «судоговоріння». Зазначається, що надання суду функції суб'єкта кримінального доказування суперечить розумінню і принципам здійснення правосуддя. Суд стоїть над сторонами в процесі, він судить, а не доказує. Суду належить лише на стадії судового слідства функція дослідження і оцінки доказів, що подаються сторонами. Але реалізація цієї функції ще не означає участі в доказуванні в повному обсязі, оскільки суд не повинен збирати докази, тобто формувати доказову базу обвинувачення і захисту (Бєлкін, 2007: 57). Такої думки дотримуються дослідники, які зазначають, що суд не зобов'язаний доказувати ні вину, ні невинуватість підсудного, оскільки в іншому разі це означало б порушення принципу змагальності або презумпції невинуватості (Лазарева, 2010: 46).

Інша група вчених дотримується проміжного підходу до проблеми ролі суду у кримінальному процесі. Вважається, що у змагальному процесі суд «не повинен бути законодавчо «обтяженим» обов'язком зі збирання доказів, але має перевіряти ті, що надані сторонами. Рівень активності суду має бути достатнім і необхідним для постановлення законного й обґрунтованого вироку або будь-якого іншого рішення суду» (Грошевий, 2009; 345). За відсутності ініціативи сторони з надання доказів суд за своїм внутрішнім переконанням має право витребувати і дослідити докази лише для перевірки й оцінки вже наявних у справі доказів. У той же час створення судом додаткової доказової бази з боку обвинувачення в разі його слабкості, відсутності ініціативи, пасивності або з інших причин вважається порушенням принципу змагальності і має потягти за собою скасування остаточного рішення (Кириллова, 2008; 8). Також допускається збирання доказів за

ініціативою суду лише для перевірки вже наявних у кримінальному провадженні доказів, однак воно не повинно поширюватися на отримання нових даних (Кириллова, 2015: 118). Стверджується, що нова інформація, яка здатна погіршити становище обвинуваченого, може прийматися судом лише для оцінки достовірності, допустимості інших доказів, але не як самостійний доказ винуватості (Васин, 2008; 255).

Наведені міркування науковців викликають заперечення. По-перше, процесуальний закон зобов'язує суд приймати законне, обґрунтоване, вмотивоване рішення (ст. 370 КПК). Право суду щодо витребування відсутніх на його думку доказів не можна трактувати виключно як продовження обґрунтування обвинувальної або виправдувальної тези. Під час здійснення субсидіарної активності суд, за загальним правилом, пов'язаний не метою доказування обвинувальної чи виправдувальної тези, а метою перевірки вже наданих сторонами доказів та висунутих ними версій. А підготовка нових (додаткових) доказів – це безперечно допустимий і вельми ефективний спосіб перевірки вже наявних доказів. Розподіл на обвинувальні або виправдувальні докази дуже умовний. Лише при подальшому розгляді багато з цих доказів можуть інтерпретуватися як обвинувальні чи виправдувальні. Суд, як орган правосуддя, насамперед повинен встановлювати реальні обставини діяння. По-друге, перевірка пропонується щодо доказів, які вже перебувають у розпорядженні суду, та передбачає проведення процесуальних дій, що спрямовані на підтвердження чи спростування отриманої раніше інформації. Водночас очевидно, що встановлювані під час перевірки обставини є новими доказами. Ці докази отримані внаслідок ініціативної діяльності суду. На нашу думку, обмеження ініціативи суду тільки перевіркою інших доказів не дозволяє суду отримати всі докази, встановити ті обставини правопорушення, які необхідні для винесення справедливого рішення.

Ми приєднуємося до тієї частини вчених процесуалістів, які вважають за можливе, а в деяких випадках необхідне за власною ініціативою діяльність суду у здійсненні доказування у кримінальному провадженні. Ще на початку ХХ століття, розглядаючи функції суду, вчені зробили висновок про те, що не підлягає сумніву можливість прояву ініціативи з боку суду поповнювати кримінальне провадження іншими доказами, пропущеними обвинувальним актом (Фойницький, 1996: 422). Відповідно до сучасних науковців, попри те, що збирання, а також дослідження доказів у кримінальному провадженні покладається на його сторони, а не на суд (ст. 93 КПК), суд зобов'язаний (цей обов'язок випливає зі ст.ст. 321 та 370 КПК) забезпечити з'ясування всіх обставин кримінального провадження всебічно, повно і неупереджено не лише перевіркою поданих сторонами доказів та їх джерел шляхом їх зіставлення, але й одержанням інших доказів, як за клопотанням сторін, так і за власною ініціативою (Нор, 2013; 360). Аналіз думок процесуалістів щодо суб'єктів доказування дозволяє дійти висновку, що такими суб'єктами слід вважати тих учасників кримінального провадження, діяльність яких спрямована на виконання однієї з основних кримінально-процесуальних функцій: обвинувачення, захисту і здійснення правосуддя (вирішення справи). Виходячи з цієї точки зору, вчений вважає суб'єктами кримінального процесуального доказування як сторони, так і суд (Вапнярчук, 2017: 342).

Відповідно до судової практики треба зазначити, що суд у судовому розгляді є активним учасником процесу доказування, досліджуючи докази, здійснюючи їх перевірку, оцінку та ухвалюючи на підставі цього відповідне рішення. Проте, досліджуючи докази (здійснюючи їх перевірку і оцінку), суд має право отримувати нові докази: коли це прямо випливає із закону; за клопотанням сторони кримінального провадження; якщо це необхідно для уточнення доказів, наданих сторонами; якщо це необхідно для точного формування знання з питань, що підлягають вирішенню у вироку (Тацій, 2013: 203).

Вирішення справи без з'ясування судом істини, реальних обставин справи на тій підставі, що сторони про це не просили чи були пасивні, суперечить основам демократичного та справедливого правосуддя, оскільки не забезпечує реального захисту прав і законних інтересів осіб, втягнутих у його сферу (Шибіко, 2002: 102). Вважається, що суд є активним учасником процесу доказування ще й тому, що здійснює правосуддя в кримінальному провадженні, а здійснювати правосуддя без встановлення обставин, які є предметом судового розгляду, неможливо, як важко й увияти встановлення обставин без доказування (Черненко, 2015: 271). Переконаливо доводиться, що задля подолання сумніву, набуття достовірного знання, необхідного для ухвалення обґрунтованого рішення, суд має право й зобов'язаний за певних обставин вжити заходи для одержання нових та перевірки наявних доказів з власної ініціативи (Мирошніченко, 2017: 127). Наприклад, залучення експерта за ініціативою суду є засобом усунення неповноти та прогалин досудового слідства, компенсацією пасивності сторін у встановленні обставин, що вимагають використання спеціальних знань (Щербаковський, 2015: 222).

Дійшовши висновку щодо законності й самостійності суду у формуванні нових доказів у кримінальному провадженні, слід розглянути близькі поняття «ініціативна діяльність» та «активна діяльність» суду. В літературі висловлено думку, що активна діяльність суду відображає його участь у процесі реалізації як власних прав, так і обов'язків, а під ініціативною діяльністю суду розуміє діяльність, що полягає у реалізації судом на його власний розсуд наданих йому законом прав, які не передбачені іншими нормами кримінального процесуального закону як його обов'язки (Шевчук, 2015: 110). На думку інших вчених, активна діяльність суду реалізується в більшому обсязі та більш інтенсивному режимі, а ініціативна ж діяльність проявляється в тому, що вона реалізується за власним спонуканням, своїм розсудом, не є обов'язковою для суду, елемент же активності в ній присутній у зв'язку із здійсненням певних енергійних дій. Ініціативність суду має місце лише у разі врегулювання кримінальних процесуальних відносин диспозитивним методом (Вапнярчука, 2014: 237). Таким чином, правники як ініціативну діяльність суду розглядають прямі і непрямі вказівки на неї в чинному законодавстві, але не зазначені як обов'язки суду. Робиться висновок, що не кожна активна діяльність є ініціативною, однак кожна ініціативна діяльність є активною.

На нашу думку, ініціативність та активність різні за природою та сутністю поняття. Ініціативність – це психологічна характеристика особистості, вміння підійти до справи, щось зробити з власної волі, не чекаючи стимуляції ззовні (Рубинштейн, 2000: 478). У судовому провадженні ініціативність характеризує бажання судді включати творчість щодо виконання своїх обов'язків. Ініціативність протилежна інертності, байдужості й недбалому ставленню до справи. Вона є вольовою якістю, що вимагає готовності йти на ризик, нести відповідальність за наслідки, відчувати велике напруження духовних і фізичних сил (Васянович, 2012: 86). Ми погоджуємось із тим, що під ініціативою слід розуміти внутрішнє спонукання суду, здатність до дій, які відповідно до положень КПК повинні бути ініційовані сторонами, проте цього не відбувається в ході судового засідання (Федотов, 2013: 290). Активність визначається як енергійна діяльність; діяльна участь у чому-небудь; протилежне – пасивність (Білодід, 1970: 29). Отже, можна дійти висновку, що ініціативність – категорія психології, активність – праксеології – наукової галузі, яка досліджує загальні умови й методи правильної, ефективної та раціональної людської діяльності (Попович, 2001: 633). У ракурсі процедури судового розгляду ініціативу слід вважати психологічним поштовхом суду (судді) до початку активних дій. Тому ми вважаємо, що активність без ініціативи, як наголошують вказані вище вчені, не можлива. Про наявність у судовому провадженні ініціативи суду можна стверджувати, виходячи з того, що чинний КПК певною мірою передбачає її в окремих нормах. Так, за власною ініціативою суд має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, (ст. 193 КПК), викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку (ст. 356 КПК) та інше.

Задля більш детального розкриття поняття діяльності суду у доказуванні у кримінальному провадженні доцільно його диференціювати щодо обов'язкових та диспозитивних повноважень суду.

Діяльність суду з виконання своїх обов'язків, що зумовлені владними веліннями закону, є безальтернативною, обов'язковою. Тому таку діяльність слід визнати імперативною, під якою розуміється наказова діяльність, що вимагає беззастережного виконання. У випадках, передбачених законом, суд не може скористатися тим чи іншим правом за його власним розсудом, а зобов'язаний ухвалити відповідне процесуальне рішення чи вчинити відповідну процесуальну дію. Так, відповідно до ст. 356 КПК головуєчий перед допитом експерта зобов'язаний привести його до присяги, а після цього попередити про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку. В такому разі дії суду не можуть бути ні активними, ні пасивними, а обов'язковими.

На відміну від імперативної, можна виділити «диспозитивну» діяльність, яка здійснюється на розсуд суду (або дискреції суду). Сутність цієї діяльності розкриває Верховний Суд, який у своєму рішенні зазначив, що «поняття судової дискреції (судового розсуду) у кримінальному судочинстві охоплює повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною ... виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо (Постанова Верховного Суду, 2019). У межах диспозитивної діяльності можна виокремити пасивну та активну поведінку суду під час судового розгляду. Пасивною слід визнати бездіяльність суду у разі, коли проблемна судова ситуація вимагає здійснення судом певних дій з метою отримання необхідної доказової інформації в результаті їх проведення. Активною є діяльність, яка здійснюється судом за власною ініціативою в межах своїх дискреційних повноважень. Наприклад, при винесенні ухвали про доручення проведення експертизи суд «має право не включати до ухвали питання, поставлені учасниками судового провадження, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження» (ст. 332 КПК), або поставити питання експертові за власної ініціативи.

Висновки. В змагальному процесі суд не залишається стороннім арбітром спору сторін, а є учасником процесу доказування. Суд має право та обов'язок встановити всі обставини кримінального правопорушення задля винесення законного, об'єктивного та вмотивованого рішення. За певних обставин суд з власної ініціативи може вжити заходи для одержання нових та перевірки наявних доказів. Діяльність суду у доказуванні можна поділити на імперативну, що включає обов'язкові дії, передбачені законом, та диспозитивну, коли дії проводяться на власний розсуд суду. Диспозитивна діяльність може бути пасивною, коли суд уникає можливості отримати необхідну доказову інформацію, або активною, яка здійснюється за ініціативою суду та спрямована на формування нових доказів.

Список використаних джерел:

1. Гуценко К.Ф., Головки Л.В., Филимонов Б.А. Уголовный процесс западных государств. Москва : Зерцало-М, 2002. 528 с.
2. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес : посібник. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.
3. Меринов Э. Правомерна ли активность суда в решении вопросов о допустимости доказательств? *Законность*. 2006. № 3. С. 35.
4. Яновська О.Г. Роль суду в змагальному кримінальному судочинстві. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 87–91.
5. Лунін С. Поняття принципу змагальності в судовому процесі. *Право України*. 2010. № 3. С. 126–131.
6. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве : монография. Москва : Норма, 2007. 598 с.
7. Лазарева В.А. Доказывание в уголовном процессе: пособие. Москва: Юрайт, 2010. 343 с.
8. Грошевой Ю.М. Роль суду в змагальному кримінальному процесі. *Проблеми законності*. Харків : Національна юридична академія України, 2009. Вип. 100. С. 337–345.

9. Кириллова Н.П. Процессуальные функции профессиональных участников состязательного судебного разбирательства уголовных дел в суде первой инстанции : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2008. 52 с.
10. Шевчук М.І. Ініціатива суду та її межі у з'ясуванні обставин кримінального провадження під час судового розгляду : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 244 с.
11. Васин В.В. О роли суда первой инстанции в доказывании при рассмотрении уголовного дела по существу. *Актуальные вопросы современной науки*. 2008. № 4-2. С. 252–258.
12. Фойницький І.Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2 томах. Т 1. Санкт-Петербург : Альфа, 1996. 552 с.
13. Нор В.Т. Всебічність, повнота й неупередженість встановлення обставин кримінального провадження: доктринальні підходи і нормативне регулювання за новим КПК України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матер. ХІХ наук.-практ. конф. Львів: Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013. С. 358–360.
14. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
15. Кримінальний процес: підручник / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
16. Шибіко В.П. «Мала реформа» судового розгляду кримінальної справи: рух від істини до змагальності? *Судова реформа в Україні* : матер. наук.-практ. конф. Харків, 2002. С. 100–105.
17. Черненко А.П., Шиян А.Г. Роль суду в процесі доказування під час кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 268–272.
18. Мирошниченко Ю.М. Процесуальні та філософсько-правові проблеми здійснення правосуддя в кримінальному провадженні : монографія. Харків : Панов, 2017. 200 с.
19. Щербаківський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.
20. Вапнярчук В.В. Сутність активної та ініціативної діяльності суду в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2014. Вип. 25. С. 236–239.
21. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 712 с.
22. Васянович Г.П. Основы психологии : посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 114 с.
23. Федотов И.С. Инициатива суда или судейская инициатива в судебном производстве по уголовному делу. *Вестник Воронежского государственного университета*. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2013. № 1 (14). С. 289–298.
24. Словник української мови: в 11 томах: Т. 1. / І.К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970. 800 с.
25. Універсальний словник-енциклопедія / М.В. Попович та ін. Київ : Всесвіт, Львів : Атлас, 2001. 1575 с.
26. Постанова Верховного Суду від 01.02.2018, справа № 634/609/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72009792>.

References:

1. Gutchenko K.F., Golovko L.V., Filimonov B.A. (2002). Ugolovnyi protsess zapadnykh gosudarstv [Criminal process of Western states.]. Moskva: Zertcalo-M. 528 s. [in Russian].
2. Loboiko L.M., Banchuk O.A. (2014). Kryminalnyi protses [Criminal process]: posibnyk. Kyiv: Vaite, 280 s. [in Ukrainian].
3. Merinov E. (2006). Pravomerna li aktivnost suda v reshenii voprosov o dopustimosti dokazatelstv? [Is the court's activity in deciding on the admissibility of evidence lawful?]. *Zakonnost*. № 3. S. 35. [in Russian].
4. Yanovska O.H. (2013). Rol sudu v zmahalnomu kryminalnomu sudochynstvi [The role of the court in adversarial criminal proceedings]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 1. S. 87–91. [in Ukrainian].
5. Lunin S. (2010). Poniattia pryntsyphu zmahalnosti v sudovomu protsesi [The concept of adversarial proceedings]. *Pravo Ukrainy*. № 3. S. 126–131 [in Ukrainian].
6. Belkin A. R. (2007). Teoriia dokazyvaniia v ugovnom sudoproizvodstve: [[Theory of proving in criminal proceedings]: monografiia. Moskva: Norma. 598 s. [in Russian].
7. Lazareva V.A. (2010). Dokazyvanie v ugovnom protsesse [Proving in criminal proceedings]: posobie. Moskva: Iurait. 343 s. [in Russian].
8. Hroshevoi Yu. M. (2009). Rol sudu v zmahalnomu kryminalnomu protsesi [The role of the court in adversarial criminal proceedings]. *Problemy zakonnosti*. Kharkiv: Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy. Vyp. 100. S. 337–345. [in Ukrainian].
9. Kirillova N.P. (2008). Protcessualnye funktsii professionalnykh uchastnikov sostiazatel'nogo sudebnogo razbiratel'stva ugovolnykh del v sude pervoi instancii [Procedural functions of professional participants in adversarial criminal proceedings in the court of first instance]: avtoref. dis. ... dokt. iurid. nauk: 12.00.09. Sankt-Peterburg. 52 s. [in Russian].
10. Shevchuk M.I. (2005) Initsiatyva sudu ta yii mezhi u ziasuvanni obstavyn kryminalnogo provadzhennia pid chas sudovoho rozghliadu [The initiative of the court and its limits in clarifying the circumstances of criminal proceedings during the trial]: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Lviv. 244 s. [in Ukrainian].
11. Vasin V.V. (2008). O roli suda pervoi instancii v dokazyvanii pri rassmotrenii ugovnogo dela po sushchestvu [On the role of the court of first instance in proving when considering a criminal case on the merits]. *Aktualnye voprosy sovremennoi nauki*. № 4-2. S. 252–258 [in Russian].
12. Foinitskii I.Ia. (1996). Kurs ugovnogo sudoproizvodstva [Criminal Justice Course]: v 2 tomakh. T 1. SPb.: Alfa. 552 s. [in Russian].
13. Nor V.T. (2013) Vsebichnist, povnota y neuperedzhenist vstanovlennia obstavyn kryminalnogo provadzhennia: doktrynalni pidkhody i normatyvne rehuliuвання za novym KPK Ukrainy [Comprehensiveness, completeness and impartial-

- ity of establishing the circumstances of criminal proceedings: doctrinal approaches and regulations under the new CPC of Ukraine]. *Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini*: mater. KhIKh nauk.-prakt. konf. Lviv: Lvivskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Franka. S. 358–360. [in Ukrainian].
14. Vapnyarchuk V.V. (2017) Teoriia i praktyka kryminalnogo protsesualnogo dokazuvannia [Theory and practice of criminal procedural proving]: monohrafiia. Kharkiv: Yurait. 408 s. [in Ukrainian].
 15. Tatsii V.Ya. ta in. (2013) Kryminalnyi protses [Criminal proceedings]: pidruchnyk. Kharkiv: Pravo, 824 s. [in Ukrainian].
 16. Shybiko V.P. (2002) “Mala reforma” sudovoho rozghliadu kryminalnoi spravy: rukh vid istyny do zmahalnosti? [“Small reform“ of criminal proceedings: the movement from truth to adversarial proceedings?]. *Sudova reforma v Ukraini*: mater. nauk.-prakt. konf. Kharkiv. S. 100–105 [in Ukrainian].
 17. Chernenko A.P., Shyian A.H. (2015). Rol sudu v protsesi dokazuvannia pid chas kryminalnogo provadzhennia [The role of the court in the proving process during criminal proceedings]. *Pravo i suspilstvo*. № 1. S. 268–272 [in Ukrainian].
 18. Myroshnychenko Yu. M. (2017). Protseualni ta filosofsko-pravovi problemy zdiisnennia pravosuddia v kryminalnomu provadzhenni [Procedural, philosophical and legal problems of implementation of justice in criminal proceedings]: monohrafiia. Kharkiv: Panov. 200 s [in Ukrainian].
 19. Shcherbakovskiy M.H. (2015). Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni [Production and using forensic examinations in criminal proceedings]: monohrafiia. Kharkiv: V dele. 560 s. [in Ukrainian].
 20. Vapnyarchuk V.V. (2014). Sutnist aktyvnoi ta initsiatyvnoi diialnosti sudu v kryminalnomu provadzhenni [The essence of active and proactive activity of the court in criminal proceedings]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho nats. un-tu. Seriya Pravo*. Vyp. 25. S. 236–239. [in Ukrainian].
 21. Rubinshtein S.L. (2000). Osnovy obshchei psikhologii [Fundamentals of General Psychology]. SPb: Piter. 712 s [in Russian].
 22. Vasianovych H.P. (2012) Osnovy psykhologii [Fundamentals of psychology]: posibnyk. Kyiv: Pedahohichna dumka. 114 s. [in Ukrainian].
 23. Fedotov I.S. (2013) Initsiativa suda, ili sudeiskaia initsiativa, v sudebnom proizvodstve po ugolovnomu delu [Initiative of the court or judicial initiative in judicial proceedings in a criminal case]. *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta*. Voronezh: Izd-vo Voronezh. un-ta. № 1 (14). S. 289–298. [in Russian].
 24. Bilodid I.K. (1970). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: v 11 tomakh: T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 800 s. [in Ukrainian].
 25. Popovych M.V. ta in (2001). Universalnyi slovnyk-entsyklopediia [Universal dictionary-encyclopedia]. Kyiv: Vseuvyto, Lviv: Atlas. 1575 s. [in Ukrainian].
 26. Postanova Verkhovnoho Sudu (2018) [Resolution of the Supreme Court], sprava № 634/609/15-k.URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72009792> [in Ukrainian].